

ȘTAMPILE DE AMFORE INEDITE DE LA CALLATIS

VALERIU SÎRBU

Prezentul lot cuprinde un număr de 26 de ștampile inedite de amfore grecești descoperite la Callatis și aflate în colecțiile Muzeului Brăilei. Ele completează un alt lot de 21 de ștampile deja publicate de noi ¹ și fac parte din donația Paul Bălcănescu ².

În afara mențiunii că provin din Callatis, nu dispunem de nici o altă indicație privind zonele, contextele arheologice sau perioada descoperirii lor. Deși lipsa acestora afectează valoarea lor documentară, credem că punerea lor în circuit științific este necesară pentru a fi incluse în corpusul ștampilelor descoperite aici.

Lipsa cantextelor lor arheologice, ca și a reperelor cronologice pe care le-ar putea oferi, ne-a obligat să renunțăm la unele aspecte în tratarea lor, deoarece n-ar oferi date pertinente. Se vor prezenta doar datele sumare ale ștampilei, inscripția, analogiile și cronologia, unde a fost posibilă. Se va observa varietatea centrelor din care provin : Thasos (3), Rhodos (1), Cos (2), Paros (1), Sinope (5), Heracleea Pontica (11); iar 3 sînt din centre neidentificate.

Sub aspect cronologic, se va remarca faptul că toate ștampilele heracleene databile aparțin secolului IV î.e.n., cu precădere primei lui jumătăți, iar cele sinopeene unor grupe cronologice tîrzii. Cum era și firesc, marea majoritate își găsesc analogii la Callatis ³ și Histria ⁴, dar și pe coasta nord-pontică.

Dacă avem în vedere toate cele 47 de ștampile callatiene aflate în Muzeul Brăilei situația se prezintă astfel : Heracleea Pontica — 16,

¹ V. Sîrbu, Istros, I, 1980, p. 137—135.

² Donația Paul Bălcănescu a intrat în patrimoniul Muzeului Brăilei în anul 1966. Ea cuprinde piese valoroase din domeniul arheologiei, istoriei, artei decorative și aplicate străine.

³ Vezi, Îndeosebi, M. Gramatopol, Gh. Poenaru-Bordea, Dacia, N.S., 13, 1969, p. 127—282 și L. Buzoianu, N. Cheluță-Georgescu, Pontica, 16, 1983, p. 149—188.

⁴ V. Canarache, *Importul amforelor ștampilate la Istria*, București, 1957.

Thasos — 11, Sinope — 8, Cos — 3, Rhodos — 1, Chersonos — 1, Paros — 1, și neidentificate — 6. Deci, ponderea centrelor pontice — cu 25 piese — este mai mare decât a celor sudice — cu 16.

Pe de o parte, numărul mic de ștampile adus în discuție, iar pe de altă parte necunoașterea contextelor lor arheologice, nu creează posibilități de a aduce contribuții noi în ceea ce privește comerțul amforistic de pe piața callatiană, cu atât mai mult cu cât el a făcut obiectul unor studii recente⁵.

CATALOG

Thasos

1 M. Br. Inv. nr. — 14301

— ștampilă rectangulară (38×23 mm), inscripția pe două rânduri, simbol neclar

ΒΙΩΝ[OC]

Βίων[ος]

ΘΑΚΙΩΝ

Θασίων

— Bon, nr. 471—484, Canarache, nr. 149 (simbol diferit), Gramatopol, Poenaru, nr. 34—38, Irimia, p. 38, nr. 2

Este vorba de Βίωνος I data de M. Debidour, p. 282, 311 în prima jumătate a secolului III î.e.n.

2 M. Br. Inv. nr. — 14302

— ștampilă rectangulară, parțial păstrată, inscripția pe două rânduri, cu simbol un pithos.

ΘΑΚΙΩ[N]

Θασίων

[ΔΙ]ΑΓΟΡΑ[C]

[Δι]αγόρα[ς]

— Bon, nr. 615, Canarache, nr. 18 (corectat), Gramatopol, Poenaru, nr. 55—57 (corectat). Datat de M. Debidour, p. 311, în prima jumătate a secolului III î.e.n.

3 M. Br. Inv. nr. — 14303

— ștampilă rectangulară, parțial spartă, inscripția pe două rânduri, ca simbol un bărbat spre dreapta, cu o pasăre în mîna dreaptă, și probabil monograma A^P.

— Bon, nr. 1389/e (sigma unghiular), Gramatopol, Poenaru, nr. 139, Cantacuzino, p. 285, fig. 1/3 și 2/3.

ΘΑΚΙ[ΩΝ]

Θασί[ων]

ΠΟΛΥΩ[N]

Πολυω[ν]

⁵ Vezi studiile de la nota 3: de asemenea, Izvestija Varna, XIII (XXVIII), 1977, p. 1—48; Izvestija Varna, XIV (XXIX), 1978, p. 11—66; idem, *Actes du II-e Congrès international de thracologie* (Bucarest, 4—10 septembre 1976), II, 1980, p. 171—187.

— Datat de M. Debitour, p. 312, în prima jumătate a secolului III î.e.n.

Rhodos

4 M. Br. Inv. nr. — 14304

— ștampilă rectangulară (42×29 mm), inscripția pe patru rînduri

ΑΡΤΕΜΙ	Ἀρτεμί
ΔΩΡΟΣ	δώρος
ΘΕΣΜΟΦΟ	θεσμοφο
ΡΙΟΥ	ρίου

— Pridik, 1917, p. 24, nr. 540, Șelov, p. 90, nr. 293 ; pe litoralul vest-ponic doar un exemplar la M. Mircev, p. 32, nr. 129.

Datată de V. Grace, p. 142, în prima jumătate a secolului III î.e.n.

Cos

5 M. Br., Inv. nr. — 14317

— toartă bifidă, ștampilă rectangulară, inscripția pe un rînd, ca simbol o ghioagă

ΔΗΜΗ(ΤΡΙΟΣ)	Δημή(τριος)
-------------	-------------

— tip apropiat de ștampilă la Canarache, nr. 721

6 M. Br., Inv. nr. — 14311

— ștampilă rectangulară (29×7 mm), inclusă într-un chenar ; inscripția pe un rînd

ΞΕΙΝΙΣ	Ξεινίς
--------	--------

— Staerman, p. 41, nr. 137 ; Canarache, nr. 718

Paros

7 M. Br., Inv. nr. — 14314

— ștampilă rectangulară (25×8 mm), inscripția pe un rînd, răsturnată

ΠΑΡΙΟ[Ν]	Πάριο[ν]
----------	----------

— Canarache, nr. 501—502, Gramatopol — Poenaru, nr. 921—925, Buzoianu, Georgescu, p. 183, nr. 100

Sinope

8 M. Br., Inv. nr. — 14308

— ștampilă dreptunghiulară, inscripția pe patru rînduri

ΑΣΤΥΝΟ[ΜΟΥ]	ἀστυό[μου]
ΑΝΤΙΠΑΤ[ΡΟΥ]	Ἀντιπάτ[ρου]
ΤΟΥ ΝΙΚ[ΩΝΟΣ]	τοῦ Νίκ[ωνος]
ΚΕΦ[ΑΛΙΩΝ]	Κεφ[αλίων]

— Canarache, nr. 228, Gramatopol, Poenaru, nr. 521—522, Sauciuc-Săveanu, p. 256, nr. 14

— Grakov, astinomul (p. 143, nr. 2) și producătorul (p. 145, nr. 31) în grupa a V-a

9 M. Br., Inv. nr. — 14306

— ștampilă rectangulară (47×33 mm), inscripția pe patru rînduri

[ΑΣΤΥΝΟΜΟΥ]

[ἀστυνόμου]

[ΑΝΤΙ]ΠΑΤΡΟΥ ΤΟΥ

[Ἀντι]πάτρου τοῦ

ΑΠΟΛΛΟΔΩΡΟΥ

Ἀπολλοδώρου

ΣΙΜΑΛΙΩΝ

Σιμαλίων

— Grakov, astinomul în grupa a VI-a, producătorul în grupele III, IV, V, VI.

— Pridik, p. 63, nr. 33

— Producătorul la Canarache, nr. 349, 378, Gramatopol, Poenaru, nr. 316, 596, 631, 1133, iar astinomul, fără patronimic, la Canarache, nr. 225 și Gramatopol, Poenaru, nr. 517—518.

10 M. Br., Inv. nr. — 14307

— ștampilă rectangulară, spartă, inscripția pe trei rînduri

ΑΣΤΥΝΟ[ΜΟΥΝ]

ἀστυνο[μουν]

ΤΟΣ ΙΣΤΙΑ[ΙΟΥ]

τος Ἰστια[ίου]

ΠΥ[Θ]ΕΩΣ

Πυ[θ]έως

La Pridik, p. 72, nr. 216—217 și Gramatopol, Poenaru, SCIVA, 19, 1968, 1, p. 53, nr. 16 producătorul este grafiat Πύθης și, respectiv, Πυθ[έ]ας. în dispuneri similare ale ștampilelor. La Grakov, astinomul apare în grupele I și III, iar producătorul în grupele II, III, IV, VI.

11 M. Br., Inv. nr. — 14305

— ștampilă rectangulară (56×21 mm), inscripția pe patru rînduri, ca simbol are un ciorchine.

ΑΣΤΥΝΟΜΟΥΝΤΟΣ

ἀστυνομούντος

ΑΠΟΛΛΩΝΙΔΟΥ

Ἀπολλωνίδου

ΤΟΥ ΠΟΣΙΔΩΝΙΟΥ

τοῦ Ποσιδωνίου

ΑΡΤΕΜΩΝ

Ἀρτέμων

— Canarache, nr. 232, Gramatopol, Poenaru, nr. 580.

— Grakov, astinomul (p. 148, nr. 4) și producătorul (p. 150, nr. 10), fac parte din grupa a VI-a.

12 M. Br., Inv. nr. — 14309

— ștampilă rectangulară, distrusă ; inscripția pe trei rînduri, simbolul pare a fi un vas.

--- ΟΤΟΥ

--- ΟΤΟΥ

--- Ν ---

--- ν ---

— după pastă și aspectul ștampilei aparține centrului Sinope.

Heracleea Pontica

13 M. Br., Inv. nr. — 14318

— ștampilă englică pe gît, așezată longitudinal, simbol un vas:

[HP]AKΛEIDAΣ

[Ἡρ]ακλείδας

[ΑΠ]ΟΛΛΩΝΙΟΣ

[Ἀπ]ολλώνιος

Aceeși legendă la Sauciuc-Săveanu, Dacia, 3—4, p. 430 și Dacia, 5—6, p. 288, nr. 20 M. Mircev, p. 55, nr. 257, Ἡρακλείδας în diverse asociații de nume apare la Brașinsky, p. 164, nr. 294—302, Canarache, nr. 469, Gramatopol, Poenaru, nr. 824. Încadrată la Brașinsky în grupa a II-a târzie, perioada a doua cronologică (cca 375—320 î.e.n.)

14 M. Br., Inv. nr. — 14324

— ștampilă englică, pe gît, longitudinală

ΕΠΙΔΙΟ[ΝΥCΙΟΥ]

ἐπί Διο[νυσίου]

— fără ἐπί la Canarache, nr. 464, Irimia, p. 40, nr. 3, Al. Popea, SCIV, 18, 1967, 3 ; Arh. SSSR, 1970, nr. 199

La Brașinsky acest nume cu ἐπί este în grupa a III-a timpurie, datat în prima perioadă cronologică (cca 400—370 î.e.n.)

15 M. Br., Inv. nr. — 14322

— ștampilă englică, pe gît, inscripția pe două rînduri

ΘΕΟΞΕ

Θεοξέ

ΝΟ(Υ) ΑΥ(...)

νο(υ) αυ(...)

— variante ale numelui la Pridik, p. 124, nr. 121, 122.

— La Brașinsky este încadrată în grupa a II-a timpurie, perioada întâia cronologică (cca 400—370 î.e.n.)

16 M. Br., Inv. nr. — 14321

— ștampilă englică, pe gît, inscripția pe două rînduri, parțial păstrată

ΑΡΤΩ[N]

’Αρω[ν]

[A]ΔΑΙΟ[C]

[’A]δαῖο[ς]

— La Brașinsky este încadrată în grupa a III-a tipologică, perioada a doua cronologică (cca 375—320 î.e.n.)

17 M. Br., Inv. nr. — 14319

— ștampilă englică, pe un singur rînd, parțial păstrată

[Λ]ΥΚΟ[N]

(Λ]ύκο[ν]

La Pridik, Λύκων, întotdeauna cu un al doilea nume, apare la p. 121/36—38, 123/85, 124/106, 113/114, 125/131, 126/168 ; iar pentru Λύκο... de la p. 113/276 se propun întregirile Λύκων la p. 130/87 și Λυκοδώρος de la p. 125/130 (aici cu un al doilea nume).

18 M. Br., Inv. nr. — 4320

— ștampilă englică, circulară, răsturnată, parțial distrusă

ΣΜΙΝ(...)

ΙΠΠΟ(...)

Σμιν(...) ’Ιππο(...)

— ștampilă cu două nume, din care primul este prescurtat. După tipologia lui Brașinsky s-ar încadra în prima jumătate a secolului IV î.e.n.

19 M. Br., Inv. nr. — 14323

— ștampilă rectangulară, (42×22 mm), pe două rînduri, inscripția răsturnată

ΙΑΡΩΝ

’Ιαρῶν

ΑΚΟΝΟΣ

’Ακονος

— ștampilă cu două nume întregi, fără ἐπί, după tipologia lui Brașinsky (cca 375—320 î.e.n.)

20 M. Br. Inv. nr. — 14310

— ștampilă englică. (36×20 mm), pe două rînduri, slab imprimată

ΙΚΕΣΙΚΙ

Ικεσικ/ι

...ΑΤΟΥ

...ατου

— ștampila pare să fi conținut un singur nume dispus pe două rînduri, și face, probabil, parte din prima grupă cronologică, respectiv, primul sfert al secolului IV î.e.n.

Fig. 1 — Ștampile de amfore grecești din Thasos (1), Rhodos (2), Sinope (3), Heracleea Pontică (4—6, 8), Cos (7)

Proveniența heracleeană incertă.

21 M. Br., Inv. nr. — 14326

— argilă cenușie, nisipoasă, cu mică; litera „A“ imprimată englic

— proveniență heracleeană incertă

22 M. Br., Inv. nr. — 14313

— argilă cărămie-roșietică, cu puțin nisip, toartă ovală; ștampila rectangulară (18×9 mm), inscripția pe un rînd

ΦΙΛΟ(...)

Φίλο (...)

— La Gramatopol, Poenaru, nr. 854 Φίλο/αγυ și nr. 1159 Φίλο/τιμου apare la Heracleea Pontică, iar la Pridik, p. 126, nr. 165, este un Φίλων

23 M. Br., Inv. nr. — 14325

— argilă roșietică-brună, nisipoasă, cu pigmenți negri; ștampila englică, pe trei rînduri, distrusă

... ΟΝΩ

... ονω

... ΟΛΥ

... ολυ

..... Υ

..... υ

— după aspect pare din Heracleea Pontică, deși, în general, ștampilele acestui centru sînt pe 1—2 rînduri.

Proveniență incertă

24 M. Br., Inv. nr. — 14316

— argilă cărămie, cu nisip, angobă gălbuie, toartă ovală; ștampila ușor ovală, inscripția pe două rînduri

ΤΙ

Τι

ΜΑ

μα

Ștampile asemănătoare la Pridik, p. 115, nr. 328 Τι/μα, întregit Τιμά(ρχου) și p. 142, nr. 42 Τι/μαρ, întregit Τι/μαρ(χίδα), date cu proveniență necunoscută.

25 M. Br., Inv. nr. — 14315

— argilă cărămie, nisipoasă, cu mică, toartă ovală, ștampila rotundă (D = 16 mm) cu litera “Φ”

— proveniență necunoscută

26 M. Br., Inv. nr. — 14312

— argilă nisipoasă, cărămie, cu mică; toartă ovală; ștampila pătrată (17×17 mm) avînd imprimate literele „EI“

— proveniență necunoscută

LISTA NUMELOR PROPRII

Nr. crt.	NUMELE	CENTRUL PRODUCĂTOR ; Nr. CATALOG
1	Ἄδαϊς	H.P., 16
2	Ἄκονος	H.P., 19
3	Ἀντίπατρος ὁ Νίκωνος	S. ast., 7
4	Ἀντίπατρος ὁ Ἀπολλοδώρου	S. ast., 9
5	Ἀπολλωνίδης ὁ Ποσιδωνίου	S. ast., 11
6	Ἀπολλώνιος	H.P., 13
7	Ἀρτέμων	S. prod., 11
8	Ἀρτεμίδωρος	RH, ep., 4
9	Ἄρτων	H.P., 16
10	Βιῶν	TH, 1
11	Ξεῖνις	C, 6
12	Δημήτριος	C, 5
13	Διονύσιος	H.P., ep., 14
14	Διαγόρας	TH, 2
15	Ἡρακλείδης	H.P., 13
16	Θεοξένου	H.P., 15
17	Ἰαρων	H.P., 19
18	Ἰκεσικ (...)	H.P., 20
19	Ἰστιαῖος	S. ast., 10
20	Κεφαλίων	S. prod., 7
21	Λυκόν	H.P., 17
22	Πολύων	TH, 3
23	Πιθη	S. prod., 10
24	Σιμαλίων	S. prod., 9
25	Τιμα(...)	N, 23
26	Φίλο(...)	N, 22

Abrevieri

TH	— Thasos
Rh	— Rhodos
H.P.	— Heraclea Pontica
S	— Sinope
C	— Cos
N	— neidentificate

LISTA ABREVIERILOR DIN CATALOG

- Bon -- A. A. M. Bon — *Les timbres amphoriques trouvés à Thasos*, Paris, 1957.
- Braşinsky — I. B. Braşinsky, *Greceskii Keramiceskii import na Nijmen Donu v V—III vv.do.n.e.*, Leningrad, 1980.
- Buzoianu-Georgescu — L. Buzoianu, N. Cheluţă-Georgescu, *Ştampile de amfore inedite de la Callatis*, Pontica, 16, 1983, p. 149—188.
- Canarache — V. Canarache, *Importul amforelor ştampilate la Istria*, Bucureşti, 1957.
- Cantacuzino — G. Cantacuzino, *Trois sceaux thasiens de Callatis concernant les cultes de Thasos*, Dacia, 7—8 (1937—1946), p. 283—291.
- Debidour — M. Debidour, *Réflexions sur les timbres amphoriques thasiens*, B.C.H., Suppl. V, Thasiaca, p. 269—313.
- Grace — V. Grace, *Pnyx, Stamped Wine Jar Fragments*, Hesperia, Suppl. X, 1956.
- Grakov — B. N. Grakov, *Drevne greceskie keramiceskie kleima s imenami astinomov*, Moscova, 1928.
- Gramatopol, Poenaru — M. Gramatopol, Gh. Poenaru-Bordea, *Amphora Stamps from Callatis and South Dobrudja*, Dacia, N.S., 13, 1969, p. 127—282.
- Irimia — M. Irimia, *Descoperiri noi privind populaţia autohtonă a Dobrogei şi legăturile ei cu coloniile greceşti (secolele V—I î.e.n.)*, Pontica, VI, 1973, p. 7—71.
- Mircev — M. Mircev, *Amforite peceati ot muzeia vâz Varna*, Sofia, 1958.
- Pridik — E. M. Pridik, *Inventarnii katalog kleim na amfornih rucikah i gorliskah i na cerepilah Ermitajnogo Sobraniiia*, Petrograd, 1917.
- Sauciuc-Săveanu — Th. Sauciuc-Săveanu, *Rapoarte asupra săpăturilor arheologice de la Callatis*, Dacia, 3—4, (1927—1932), p. 411—434; Dacia, 7—8, (1937—1940), p. 223—281.
- Staerman — E. M. Staerman, *Keramiceskie kleima iz Tiri v sviazi s vo-prosom o kleimah neizvestnih ŷentrov*, Kr. Soob., 36, (1951), p. 31—49.
- Şelov — D. B. Şelov, *Keramiceskie kleima iz Tanaisa III—I vekov do.n.e.*, Moskva, 1975.

MARQUES INÉDITES D'AMPHORES GRECQUES DE CALLATIS

V. SÎRBU

Résumé

L'auteur présente 26 marques inédites d'amphores grecques de Callatis, qui se trouvent dans les collections du Musée de Brăila, et qui proviennent de Thasos — 3, Rhodos — 1, Cos — 2, Paros — 1, Sinope — 5, Heraclea Pontica — 11, et de centres non-identifiés — 6.